

עשיית צורת האדם בזמן הזה

• שמות פרשת יתרו פרק כ

(א) וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאִמְרָא: (ב - ג) אֲנֹכִי יִקְוֶה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי: (ד) לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: (ה) לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי יִקְוֶה אֱלֹהֶיךָ אֵל קָדָא פִקְדָא עֲוֹן אֲבֹת עַל בְּנֵי עַל שְׁלִשִׁים וְעַל רְבָעִים לְשָׁנָאִי:

רמב"ם ספר המצוות מצוות לא תעשה ב'

שהזהירונו מעשות ע"ז לעבוד, ואין חלוק בין שעשאה בידו בין שיצוה לעשותה. והוא אמרו יתברך "לא תעשה לך פסל" וגו' (שמות כ"ג, דברים ה"ז). ומי שעבר על לאו זה חייב מלקות, רוצה לומר לאו עשיית ע"ז ואף על פי שעשאה לו זולתו במצותו ואפילו לא עבד אותה.

רמב"ן שמות כ"ב-ד

והנה הזהיר בדבור הזה השני תחלה שלא נקבל עלינו אדון מכל האלהים זולתי יי, ואחרי כן אמר: שלא נעשה פסל וכל תמונה להשתחוות להם ולא לעבדם בשום עבודה בעולם. ולכך לא אמר: ולא תשתחוה להם, כי הוא סמוך אל העשייה שמנע אותנו מהשתחוות להם. והנה כולם אזהרות מעבודה זרה, וכולן חייבי מיתות, ואין בפסוק הזה אזהרה לעושה צלמים שלא עבדם, אבל למטה יזהיר מזה: אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם (שמות כ"י"ט), וכן: אלהי מסכה לא תעשה לך (שמות ל"ד: ז'), לא תעשו לכם אלילים (ויקרא כ"ו: א').

שולחן ערוך יורה דעה קמ"א

סעיף א: {הגה: שתי וערב שמשתחוים לו, דינו כדין צלם ואסור בלא בטול. אבל שתי וערב שתולין בצואר לזכרון, [שבאו ממקומותיהם] לא מקרי צלם, ומתיר (מְרַדְכִי רִישׁ פֶּרֶק כָּל הַצְּלָמִים בְּשֵׁם רַאבִי"ה.)}

• שמות פרשת יתרו פרק כ

(יט) וַיֹּאמֶר יְקֹוֹק אֶל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם: (כ) לֹא תַעֲשׂוּן אֶתִּי אֱלֹהִי כֶסֶף וְאֱלֹהִי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּן לָכֶם:

מסכת עבודה זרה דף מג

תניא: כל הפרצופות מותרין, חוץ מפרצוף אדם! אמר רב יהודה בריה דרב יהושע, מפרקיה דרבי יהושע שמיע לי: "לא תעשון אותי" - לא תעשון אותי,

ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה ד

והמצוה הרביעית היא שהזהירונו מעשות צורות מיני בעלי חיים מן העצים והאבנים והמתכות וזולתם ואע"פ שלא יעשו להעבד. וזו הרחקה מעשות הצורות בכלל כדי שלא יחשוב בהם מה שיחשבו הסכלים שהם עובדי עבודה זרה שיחשבו כי לצורות כחות. והוא אמרו ית' (ס"פ יתרו) לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב.

1. שולחן ערוך יורה דעה קמ"א:ג

המוציא כלים ועליהם צורות חמה או לבנה.... אם הכלים מכבדים, אסורים. שודאי נעשו לשם עבודת כוכבים. ואם הם מבזים, מתירים שלא נעשו אלא לנו. ואלו הם מכבדים, שעל השיראים נזמים וטבעות. ומבזים, {מטבעות (הג"א ומרדכי ואגדה נרא"ש וסמ"ג לאוין צ"ב ובה"ג נכן מצאתי בתוספתא ר"פ ז')}, יורות, קמקומים חמי חמין וכוסות ששותים בהם בין אם הם למטה מהמים או למעלה מהמים. וכל זה בסתם שאין אנו יודעים שנעבדו כלים הללו, אבל בידוע שלא נעבדו כלים הללו. שעל המכבדים נמי מתירים (דעת הר"ן).

ויש מי שאומר שכל צורה שהיא נעבדת בודאי, אפלו על המבזים אסורים, אף על פי שאין אנו יודעים שכלים הללו נעבדו. ולפי זה בזמן הזה שמחקקים חקק בכלים, ומצירים בהם אלילים, המוצא כלים שיש בהם אלילים, אסורים.

2. **להגה:** והמנהג כסברא הראשונה. ובזמן הזה שאין הגוים עובדין לצורות הללו, מתרים בהנאה אם מוצאן, אבל אין להשהותן (תא"ו נט"ז). ויש מחמירים בכל הצורות הנזכרות אפלו בזמן הזה, אף על גב דידעינן דלא פלחי להו (כן משמע בטור ובתוספ' פרק כל הצלמים).

חכמת אדם שער איסור והיתר כלל פה

וכל זה בימיהם אבל בזמן הזה שעכו"ם שלנו אין אדוקים כלל ואפילו אותן הצורות שעובדין אותם כגון שתי וערב ואשה מניקה ובנה מכל מקום על כלים אין עושין רק לנוי לכלי ולזכרון ולעולם אין נעשה שיהיו עובדין לצורה זו שעל הכלי ולכן נוהגין להתיר אותן כלים בהנאה. אבל מכל מקום אסור להשהותן משום חשד אם הם בולטין אבל ראוי להחמיר בספק איסור תורה ואינו מותר אלא על המבזה

3. שולחן ערוך יורה דעה קמ"א:ד

אסור לציר צורות שבמדור שכינה, כגון ד' פנים בהדי הדדי, וכן צורות שרפים ואופנים ומלאכי השרת. וכן צורת אדם לבדו, כל אלו אסור לעשות אפלו (הם) לנוי [לגוין]. ואם גוי עשאם לו, אסור להשהותם. **להגה:** ומיהו, אם מוצא אותם, מתרים, מלבד בחמה ולבנה שדרך העובד פוכבים לעבדם, או שיש הוכחה שעשאו לעבדם, שאז אסור ככל הצלמים, כמו שנתבאר בריש הסימן (טור). במה דברים אמורים, בולטות. אבל בשוקעת, כאותם שאורגים ברגל, ושמצירים בלתל בסמנין. מתר לעשותם. וצורת חמה ולבנה וכוכבים, אסור בין בולטות בין שוקעות.

שולחן ערוך יורה דעה קמ"א:ו

צורות בהמות, חיות ועופות ודגים, וצורות אילנות ודשאים וכיוצא בהם, מתר לצור אותם, ואפלו היתה הצורת בולטת.

ט"ז שם ס"ק י"ד

מכל מקום כל בהגה' אשר"י מביאו ב"י בשם רבינו אליקים דאין לצור בבהכ"נ צורות אלו שלא יהא נראה כמשתחוה להם:

4. שולחן ערוך יורה דעה קמ"א:ד

ואם הם להתלמד, להבין ולהורות, כגון מתרות אפלו בולטות. ויש מתירין בשל רבים, דליכא חשדא (טור בשם הרא"ש).

ש"ך שם ס"ק כז

(כז) ויש מתירים בשל רבים. פי' להשהותם משום דליכא חשדא ברבים אבל לעשותם אין חילוק בין יחיד לרבים וכתב ר' ירוחם אע"ג דברבים ליכא חשדא מכוער הדבר להם ומביאו ב"י בב"ה (וכתב דבב' ליכא חשדא ונ"ל ראייה לדבריו מריש ברכות):

5. שולחן ערוך יורה דעה קמ"א:ז

(ז) יש מי שאומר, שלא אסרו בצורת אדם ודרקון אלא דוקא בצורה שלמה בכל איברייה, אבל צורת ראש או גוף בלא ראש, אין בה שום אסור לא במוצאו ולא בעושה, (וכן נוהגין).

ש"ך שם ס"ק לב

והסמ"ג לאוין כ"ב פסק דאפילו באדם אין חילוק ולעולם אסור והמחמיר בכל זה תע"ב:

ש"ך שם ס"ק כה

ונראה דכל צורות דאסרינן אינם אסורים אלא בצורה שלימה ממש כגון צורת אדם בשתי עינים וחוטם שלם וכל הגוף וכיוצא בו אבל לא חצי הציור כדרך קצת המציירים צד אחד של הצורה וזה אינו אסור נ"ל:

6. חכמת אדם שער איסור והיתר כלל פה

הלכה ו: ונראה לי דצורת אדם בזמן הזה מותר להשהותן דכיון דאינו אלא משום חשד ידוע דבזמן הזה אין עובדין לצורת אדם ואותו שנעבד עושין אותו משונה וכן מתלמידי הנעבדים יש בכל אחד מהן סימן ואלו ודאי אסור להשהותן אבל שאר צורת אדם ומכל שכן אם סימא עינו וכיוצא בו מותר דאין בו משום חשד (וראיה דאמר ליה סמי עיניה דדין בפרק אם אינן מכירין (ראש השנה דף כ"ד ב):

מסכת ראש השנה כ"ד:

והא רב יהודה דאחרים עשו לו וא"ל שמואל לרב יהודה שיננא סמי עיניה דדין.

שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן קכח

שוכ"ט ל"נ הרב המאה"ג המופלג שלשלת היחס כש"ת מו"ה אליעזר הורוויץ סג"ל נ"י רב בע"מ וויען.
גיה"ה ושם נאמר כי נשאל נשאל כבוד פר"מ מישראל א' כשר אחד הרוצה ללמוד אומנות פסילת אבנים וציור צורת אצל אומן שם כדי שיעשה הוא אומן להתפרנס מעשיית צורות לנוי לפני מלכים יתיצבו אך יש איסור בעשיית צורת אדם שלם בולט ואם יעלה להיות אומן בדבר ישתדל לעצמו משרתים אינם נימולים לגמר צורת ההמה אך עתה בעת לימודו בפני רבו (מיינסטר /מורה לאמנות/) ובפרט במקום קיבוץ האומנים והתלמידים שם באקדעמיה ע"כ צריך הוא לגמור הרבה צורות שלימות ממעשי ידיו לעיני רואה אם מותר או לא...
... מ"מ לא ידעתי שום היתר אך נ"ל דבקל יכול להשתדל בבוא יומו לעשות צור' כנ"ל יניחנו סומא בעין א' ויגמרו א' משארי תלמידים אינם נימולי' העומדי' שם אם כה יעשה ויתפרנס בהיתר ולא באיסור יהי' ה' עמו ועמנו אל הכ"ד א"נ: יום ב' ט' מרחשון תקב"ץ לפ"ק.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן ט

ו. אם יש איסור בציורי חמה ולבנה שתינוקות עושין בדבר התינוקות שמציירין בדיו ובצבע צורת לבנה וחמה. אם יש ממש דמיון להלבנה ולחמה, שאנשים גדולים יאמרו שהוא צורת חמה ולבנה, יש לאוסרם לאלו שבאו לחינוך... אבל וודאי דהוא רק כשיש דמיון ממש. שרוב תינוקות לא שייך שיעשו כן. ואם לא כן אינו כלום. והוא כמו שהביא כתר"ה מספר יד הקטנה, דרק אם בעיני הבריות דומה לחמה אסור. אבל בשביל זה לא טוב ללמד לתינוקות לעשות ציורי חמה ולבנה, דרוצים שילמדו ברוב זמן לעשות ציורים הדומות ממש, שזה הא הוא דבר אסור. ולמה לנו ללמדם, כיוון שכשיוכלו לצייר היטב נאסור להם.

שו"ת יביע אומר חלק ג - יורה דעה סימן ח

שאלתי אם מותר לקנות לילדים קטנים בובות העשויות תבנית אדם. ואם יש חילוק בין בובות העשויות תבנית אדם שלם בכל חלקי גופו ואיבריו, להעשויות תבנית חצי גוף העליון פנים וצואר עד החזה. או העשויות תבנית אדם הנראה מצד אחד דוקא בעין אחת ואזן אחת וחצי חוטם ויד אחת ורגל אחת.
...הנה כבר נתבאר שיש מקום להקל בקניית בובות העשויות תבנית חצי גוף העליון בב' עינים וב' אזנים וחוטם שלם וצואר וידיים. וכמו כן אפשר להקל באותם העשויות כאדם המצוייר מצד אחד, בעין אחת וחצי חוטם ויד אחת ורגל אחת, אע"פ שהן שלמות מכף רגל ועד ראש.

.....הנה בשו"ת מהרי"ט (חיו"ד סי' לה) בד"ה ומסתייעא נמי, כתב, דמ"ש הרמב"ם שאסור לעשות צורת אדם לנוי, היינו בדבר קבע, שיטעו לומר שיש בהם ממש. לאפוקי דרך עראי לפי שעה כגון לשחק בהם או להתלמד שרי. דלא אתי למטעי בהו. ולפי דרכנו למדנו שאותם פרצופות שעושים לתינוקות לשחק בהם, וכן אותם שעושים המשחקים לשחק בהם, הואיל ולא בדרך קבע עבידי שרו. עכ"ל.

כלל העולה שהנהגים לקנות בובות לילדיהם הקטנים לשם שחוק ושעשוע, יש להם על מה שיסמוכו. ובכ"ז טוב להחמיר שלא לקנות בובות העשויות תבנית אדם שלם בכל חלקי גופו ואיבריו, רק חצי גוף העליון, או כאותם הנראות מצד אחד דהיינו עין אחת וחצי חוטם ויד ורגל. ומכללן של דברים יש ללמוד דה"ה לסחור בהם למכור ולקנות מותר. אבל אין להקל בעשייתן. ואותם בתי חרושת העושים זאת לכתחלה מאן לימא לן דברצון חכמים עבוד. והשואל על זה לעשות מעשה לכתחלה מורים לו לאיסור. ואע"פ שהגאון מהרי"ט מיקל בזה אף בעשייה, קשה לסמוך על דבריו לעשות מעשה לכתחלה, כיון שהוא איסור תורה. ומ"מ אין למחות בחזקה בידי המקילים. הנלע"ד כתבתי. והשי"ת יעב"א.